

Ключевые слова: Библиотечный сектор, асимметричность информации, государственная политика в области библиотечного дела, преобразование сельской библиотеки, глобализация.

Salata H.V. Assimetria of public policy of Ukraine in industry of library business : reformation actual and imaginary.

The state policy and the needs of the community dictate models of libraries and information centers development and set certain tasks, such as providing information sources, consultations, and services. It is necessary to establish a new paradigm of organization and functioning of the libraries within the context of globalization and information revolution. The basis of these changes is democratization of the national program of librarianship development in Ukraine based on modernization of libraries in all its forms: from library staff trainings to funding for the material maintenance of the library.

Key words: The library sector, information assimetria, the state policy in the field of librarianship, library's rural transformation, globalization.

УДК 001.89(Бажаєв)631:377(477-25)

Сиченко І. А.

НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ В. Г. БАЖАЄВА В КИЇВСЬКОМУ КОМЕРЦІЙНОМУ ІНСТИТУТІ

За допомогою методів історико-наукового, історико-порівняльного, бібліографічного, джерелознавчого та архівного аналізу висвітлено роль видатного вченого-економіста та педагога, професора В. Г. Бажаєва в діяльності Київського комерційного інституту (нині – Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана). Визначено роль В. Г. Бажаєва у розвитку комерційної та економічної освіти в Україні на початку ХХ ст. Проаналізовані основні праці вченого цього періоду.

Ключові слова: В. Г. Бажаєв, Київський комерційний інститут, сільськогосподарська економіка, політична економіка, економічна географія.

Кінець ХІХ – початок ХХ ст. ознаменувався ускладненням економічної політики та розвитком капіталізму, що потребувало у суспільстві високо освічених економічних діячів. З цією метою по всій Російській імперії створюються комерційні курси та економічні інститути. Згодом комерційні курси реорганізуються в профільні інститути, що сприяло науковій підготовці професіоналів.

Проблема зародження, становлення та розвитку комерційної та економічної освіти в Україні на початку ХХ ст., у тому числі й історія Київського комерційного інституту (ККІ) висвітлюється у працях В. А. Вергунова [1], А. І. Чуткого [2], Е. Лортікяна [3] та ін. Однак науково-педагогічний склад інституту, серед якого і прізвище В. Г. Бажаєва, згадується побіжно. Тому висвітлення причетності Володимира Гавриловича до діяльності Київського комерційного інституту потребує детального вивчення та осмислення.

Ідея створення навчального закладу комерційних та економічних наук у Києві виникла ще у 1903 р., але тільки в 1906 р. були створені Вищі комерційні курси. З самого початку їх заснування було поставлене завдання перетворити курси у Київський комерційний інститут. Весною 1907 р. був розроблений проект статуту, який подали для затвердження до Міністерства торгівлі і промисловості. Він був затверджений лише у травні 1908 р., з цього часу курси реорганізовувалися в Київський комерційний інститут. Ініціатором створення інституту був М. В. Довнар-Запольський, який вважав, що набуття економічних та комерційних знань є найважливішою умовою будь-якої практичної діяльності у сфері торгівлі. Він став першим вітчизняним економічним вузом, який характеризувався демократичними традиціями, що сприяло переходу до нього плеяди визначних науковців. Крім того, ККІ був приватним вищим навчальним закладом, що підпорядковувався Міністерству торгівлі та промисловості Російської імперії. Ці фактори впливали на самостійність у підборі викладацьких кадрів.

З часу заснування і до 1918 р. інститут працював у складі двох відділень: комерційного (деканом був професор Київського політехнічного інституту імператора Олександра II – П. Ф. Єрченко) та економічного (декан – в.о. екстраординарного професора Університету Святого Володимира К. Г. Воблий) [4, арк. 1].

Доречно зауважити, що В. Г. Бажаєв спільно з професорами Університету Св. Володимира: М.В. Довнар-Запольським, А.М. Гуляєвим, С.А. Егізаровим, В.А. Удинцовим та завідуючим Київським міським статистичним бюро Л.М. Маресом викладав на створених у лютому 1906 р. Київських сільськогосподарських курсах, що у червні 1908 р. перетворилися в інститут. Так, В.Г. Бажаєв був позаштатним ординарним професором кафедри сільськогосподарської економіки та статистики Київського комерційного інституту. В останньому він став одним із фундаторів і, крім курсів сільськогосподарської економіки та сільськогосподарської статистики читав ще сільськогосподарську політику. Крім того, він одним з перших погодився увійти до складу навчального комітету Київського комерційного інституту разом з А.Ф. Одарченко, О.О. Русовим, К.Г. Воблим [5, арк. 15].

Вчені інституту успішно поєднували педагогічну діяльність з науковою.

Результати наукових досліджень публікували в спеціальному науковому журналі «Известия Киевского коммерческого института». У кінці 1908 р. серед професорів і викладачів виникла думка про організацію в інституті товариства економістів. Тоді ж директором інституту М.В. Довнар-Запольським, професором П.С. Чековичем і приват-доцентом К.Г. Воблим на ім'я Київського губернатора була подана заява. Оскільки ніяких заперечень від нього не було, то 11 лютого 1909 р. було засновано Товариство економістів при Київському комерційному інституті у складі: В.Г. Бажаєва

(голова), К.Г. Воблого, О.О. Русова, А.І. Ярошевича, В.Я. Головні. За час свого існування товариство успішно займалося науковою діяльністю, досліджуючи актуальні проблеми економічної науки, і зокрема економічного становища України.

Викладання в Київському комерційному інституті було поставлене на наукову основу. Як правило, викладачі читали навчальні предмети, що ними розроблялися і були результатом їх наукової діяльності по вивченню і узагальненню практичного досвіду, історії народного господарства Російської імперії і зарубіжних країн, а також історії вітчизняної і зарубіжної економічної думки. Так, В.Г. Бажаєв розробив та читав курси по: сільськогосподарській економіці, сільськогосподарській статистиці, сільськогосподарській політиці, економічній географії.

Крім того, В.Г. Бажаєв входив до ряду комісій при вузі: до комісії з вирішення питання, яку географію міг би читати доктор географії П.А. Тутковський; комісії з розгляду претендентів на посаду асистента при кафедрі статистики; випробувальної комісії, яка приймала іспити; комісії для створення умов конкурсу на заміщення посад викладачів турецької та арабської мови при новоствореній кафедрі Близького Сходу. Також він був членом опікунської ради та завідував кабінетом економічної географії [5]. Все це свідчить про результативну участь в житті ККІ.

Серед наукової спадщини вченого проаналізуємо праці, які заслуговують на увагу. У статті «Сельскохозяйственная политика и аграрный (земельный) вопрос» [6] В.Г. Бажаєв висвітлює найважливіші питання сільськогосподарської політики. У першому розділі – «Введення в сільськогосподарську політику» визначає саме поняття «сільськогосподарська політика» – галузь економічної політики, предметом вивчення якої є діяльність держави, спрямована на розвиток сільського господарства. Сільськогосподарська політика, як наука, вчення про завдання держави і органів місцевого самоуправління по відношенню: 1) до розвитку виробничих сил в сільському господарстві; 2) до підвищення рівня добробуту землеробського населення [6, с. 9]. У другому розділі – «Земельна політика» вчений характеризує землеволодіння, виділяючи державне, общинне, приватне. Тут же висвітлює питання розподілу землі, земельного фонду, земельного кредиту. Крім того, він виділяє форми землекористування: особисте користування, оренда, сервітуту. У третьому розділі – «Агрокультурна політика» він визначає основні задачі агрокультурної політики, висвітлює питання організації сил дрібних землеробів (сільськогосподарська кооперація). Також приділяє увагу сільськогосподарській популяризації: сільськогосподарська шкільна освіта, позашкільна сільськогосподарська освіта, пряма агрономічна допомога. Також у його праці має місце питання меліоративного кредиту.

Окреме місце в творчості В.Г. Бажаєва займали питання методології науки, про що свідчить низка авторських статей. Серед них варто виділити: «О статистическом изучении систем земледелия» до «Известий Киевского коммерческого института» (1910) та «К вопросу о соотношении между экономической статистикой и экономической географией» (1914) до того ж видання і окремою книгою.

У останній праці В.Г. Бажаєв порівнює економічну статистику та економічну географію, які мають спільну мету: вивчення сучасної господарської (економічної) діяльності. Об'єктом вивчення економічної географії є населення, тому її завдання – опис різних галузей господарської діяльності в географічних умовах [7, с. 4]. На думку автора, економічна статистика належить до економічних наук, водночас, і по основних властивостях об'єкта дослідження (соціальна маса) і по методу, – входить до складу соціальної статистики, поряд з статистикою народонаселення (демографією) і статистикою духовної культури (моральною статистикою). Особливість економічної статистики, як галузі соціальної статистики, відмічає автор, полягає в тому, що її основним завданням є вивчення господарської діяльності у всіх її проявах. Об'єктом вивчення – соціальна маса, тобто не лише чисельність, соціальний і професійний склад населення, але й масова господарська діяльність та її результати (Г. Майєр). Залежно від кількості головних галузей економічної діяльності господарська статистика може бути поділена на самостійні відділи: сільськогосподарську, промислову і торгіву. У економічній статистиці переважають загальні для всієї соціальної статистики індуктивні методи досліджень з методом систематичного кількісного спостереження. Всі стадії наукової обробки статистичного матеріалу характеризуються і в економічній статистиці широким застосуванням порівняння або співставлення даних. Учений вважає, що оскільки кожне господарське явище розглядається в просторі і часі, то порівняння робляться: хронологічні та географічні. За допомогою хронологічного співставлення в економічній статистиці визначається хід розвитку або ступінь постійності даної категорії явищ. Не менш важливі географічні співставлення, за допомогою, яких з'ясовується або ступінь постійності, або ступінь мінливості господарських явищ в просторі, визначається (методом супутніх змін) характер залежності цих явищ від тих чи інших факторів. В.Г. Бажаєв вважає, що наукове значення економічної географії – з'ясування географічного поширення господарських районів, а також з'ясування географічної обумовленості господарських явищ не нижче цінності тих закономірностей, які встановлюються аналогічним шляхом у всіх галузях соціальної та економічної статистики. Вчений відмічає, що професор В.Е. Ден спеціальну задачу економічної географії вбачає у вивченні форм господарства. Її можна вирішити в теоретичному та конкретно-статистичному напрямі, останній

може складати задачу економічної географії. Вивчення економічної діяльності може виграти, якщо крім обліку розмірів окремих галузей господарської діяльності, воно стосуватиметься також кількісних співставлень між підприємствами різної величини та організації. Учений зазначає, що конкретне вивчення форм господарства без сумніву дуже важливе, але ніякої особливої задачі економічна географія немає.

У 1914 навчальному році при Київському комерційному інституті був відкритий земсько-міський підвідділ, який мав на меті обслуговувати земське та міське самоуправління. Питання організації курсів для суспільних діячів, з метою максимального наближення викладання у вищій агрономічній школі до запитів життя, В.Г. Бажаєв піднімає у публікації «О значении для общественной агрономии земско-городского подотдела в Киевском коммерческом институте» (1914 р.) [8].

Володимир Гаврилович відмічає, що земсько-міський підвідділ є складовою частиною загального курсу для всіх підвідділів – на економічному відділі інституту, до якого входять цикли економічних, юридичних та комерційних наук. До складу наук суспільно-економічних внесені: статистика, політична економія, економічна історія, економічна політика, фінансове право, економічна географія і банківське право. До юридичних наук входять: енциклопедія права, цивільне право, торговельне право, державне право і міжнародне право. Щодо курсів комерційного спрямування слід віднести лише найважливіші предмети: арифметика, рахівництво, товарознавство. Деякі із загальних курсів, наприклад з історії, історії російського права, всесвітньої історії мають допоміжне значення. Судячи зі сказаного вище, предмети основних галузей проводяться за програмами досить розгорнуто та супроводжуються практичними заняттями, тому економічно-юридична підготовка фахівців здійснюється належним чином.

На земсько-міському підвідділі планується викладати такі предмети: 1) організація місцевого управління і самоуправління; 2) міське господарство; 3) земське господарство; 4) місцеві фінанси; 5) земська статистика; 6) міська статистика; 7) оціночна справа; 8) організація і експлуатація міських і земських споруд і підприємств; 9) земська і міська страхова справа; 10) історія і теорія кооперації; 11) практика кредитної, сільськогосподарської і споживчої кооперації; 12) економічні заходи земств (в області сільського господарства, торгівлі і промисловості); 13) земське і міське рахівництво з практичними заняттями; 14) практичні заняття з організації місцевого самоуправління; 15) практичні заняття з місцевих фінансів; 16) семінари міської справи і 17) семінари земської справи [8, с. 6-7].

Таким чином, підводячи підсумки наукової та педагогічної діяльності В.Г. Бажаєва в Київському комерційному інституті, слід констатувати той факт, що вона базувалася на високій професійній основі. Досягалось це

шляхом поєднання у викладанні фундаментальних теоретичних наук зі спеціальними комерційно-економічними дисциплінами, що мали практичне значення. Наукова спадщина Володимира Гавриловича відтворює актуальні питання політичної економіки, співвідношення економічної статистики та географії, удосконалення структури ККІ. Багато задумів на благо інституту вченому не вдалося втіли через підірване здоров'я, але плідну працю в головному вітчизняному економічному виші В.Г. Бажаєв продовжував до кінця своїх днів (27 травня 1916 р.).

Джерела та література

1. Вергунов В.А. Професор Сльозкін Петро Родіонович (1862–1927) / УААН, ДНСГБ, Укр. держ. наслідна інспекція, В.А. Вергунов. – К.: Аграрна наука, 2007. – 180 с.
2. Чуткий А.І. Київський комерційний інститут: витоки та історичний поступ (1906 – 1920 рр.): монографія / Київський нац. екон. ун-т імені Вадима Гетьмана, А. І. Чуткий. – Ніжин: Лисенко М. М., 2013. – 524 с.
3. Лортікян Е Розвиток економічної та комерційної освіти в Україні на початку ХХ ст. / Е. Лортікян // Вісник Тернопільського державного технологічного університету. – 1996. – № 1. – С. 35–45.
4. Державний архів м. Києва, ф. 153, оп. 8, спр. 315, арк. 1.
5. ДАК, ф. 18, оп. 2, спр. 10, арк. 15.
6. Бажаев В. Г. Сельскохозяйственная политика и аграрный (земельный) вопрос / Харьковское общество распространения в народе грамотности; В.Г. Бажаев // Народная энциклопедия научных и прикладных знаний. – М.: Тип. Т-ва И. Д. Сытина, 1911. – Т. XIII. Народно-хозяйственная политика. – С. 9–80.
7. Бажаев В. Г. К вопросу о соотношении между экономической статистикой и экономической географией / В.Г. Бажаев. – К.: Тип. Т-ва И.Н. Кушнерева, 1914. – 15 с.
8. Бажаев В. Г. О значении для общественной агрономии земско-городского подотдела в Киевском коммерческом институте / В. Г. Бажаев // Земский агроном. – 1914. – № 2. – С. 3–7.

Сыченко И. А. Научно-педагогическая деятельность В. Г. Бажаева в Киевском Коммерческом Институте

С помощью методов историко-научного, историко-сравнительного, библиографического, источниковедческого и архивного анализа освещено роль знаменитого учёного-экономиста и педагога, профессора В. Г. Бажаева в деятельности Киевского коммерческого института (ныне – Киевский национальный экономический университет имени Вадима Гетьмана). Определено роль В. Г. Бажаева в развитии коммерческого и экономического образования в Украине в начале ХХ века. Проанализированы основные работы учёного этого периода.

Ключевые слова: В. Г. Бажаяев, Киевский коммерческий институт, сельскохозяйственная экономика, политическая экономика, экономическая география.

Sichenko I. A. Scientific and pedagogical activity of V. G. Bazhaiev at the Kyiv Commercial Institute

By means of methods of the historical and scientific, historical and comparative, bibliographic, source study and archival analysis is lighted up role of the well-known scientist-economist and the teacher, professor V. G. Bazhaiev in activity of the Kyiv commercial institute (nowadays – the Kyiv national economic university of Vadym Hetman). The role of V. G. Bazhaiev is certain in the development of commercial and economic education in Ukraine at the beginning of the XX-th century. The basic works of scientist this period are analyzed.

Keywords: V. G. Bazhaiev, the Kyiv commercial institute, agricultural economy, political economy, economic geography.

УДК 53 (092)

Сіяягіна К.І.

РОЗРОБКА Г.А. ГАМОВИМ «ТЕОРІЇ ВЕЛИКОГО ВИБУХУ»

У статті розглядаються ключових ідей, які привели до сучасного наукового розуміння походження та еволюції нашого Всесвіту. Одним з піонерів теорії Великого вибуху був Георгій Антонович (Джордж) Гамов, всесвітньо відомий фізик родом з України (м. Одеса), який зацікавився тим, як виникли хімічні елементи. Він висловив припущення, що у далекому минулому, у моменти, які передують виникненню Всесвіту в результаті «Великого вибуху», Всесвіт мав значно більшу, ніж зараз, щільність матерії і дуже високу температуру. Він перший звернув увагу на унікальні властивості Всесвіту, і передбачив існування реліктового випромінювання. Подальше відкриття цього космічного фонового випромінювання поклало початок сучасної космології.

Ключові слова: Г.А. Гамов, історія фізики, теорія великого вибуху.

Георгій Антонович Гамов (Gamow George) (1904–1968) – всесвітньо відомий фізик українського походження, астрофізик, космолог і популяризатор науки. У 1926 р. закінчив фізико-математичний факультет Ленінградський університет. З 1932 до 1938 р. був членом-кореспондентом АН СРСР, відновлено 1990 р.). У 1933 р. вчений не повернувся у СРСР з законного відрадження. У 1934 р. Гамов був запрошений на посаду професора в університет Дж. Вашингтона. З ініціативи вченого у Вашингтоні стали проводитися щорічні конференції найбільших фізиків світу. Крім того, як найближчого співробітника він запросив Е. Теллера, спільно з яким вони у 1936 р. узагальнили теорію бета-розпаду Фермі, сформулювавши правила відбору і ввівши уявлення про так званих «переходах Гамова-Теллера».